

Фідкевич О. Л.

Україна, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук
України

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ

Україна як суверенна держава цілеспрямовано виборює обрану її народом стратегічну мету — членство у Європейському союзі. Під час активної протидії Україні російській військовій агресії зв'язки із європейськими країнами та іншими країнами світу поглибились і набули нового змісту. Процес євроінтеграції трансформував усі сфери політичного, суспільного і економічного життя в Україні.

Відповідно виникла й потреба в нових модерних моделях української освіти, які покликані забезпечити ефективність міжнародних контактів українських громадян, сприяти гармонізації соціальних відносин між представниками різних етнічних груп всередині держави, створенню кращих умов для розвитку національних мов і культур.

Співробітниками відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України розроблено модель багатомовної освіти, яка має на меті формування багатомовної компетентності випускника Нової української школи, як здатності послуговуватися державною, рідною та іноземною мовами з урахуванням їхнього культурного аспекту, толерантно спілкуватися в полікультурному середовищі на основі ставлення до мовного і культурного розмаїття як до цінності [1].

Багатомовна комунікативна компетентність є складним багатокомпонентним утворенням. Серед її складників — комунікативні компетентності виучуваних мов та специфічні багатомовні компетентності: метакомпетентність, міжкультурна і компенсаторна компетентності. Серед цих специфічних компетентностей міжкультурна компетентність вирізняється своїм

ціннісним змістом. Вона є основою формування адекватного сприйняття інших мов і культур, толерантного ставлення до них.

Міжкультурна компетентність пов'язана із поняттям «міжкультурна комунікація», яке запроваджене у 50-х роках ХХ століття американським антропологом Е. Холлом і, на думку автора, визначає специфіку відносин між людьми, що належать до різних культур. У найзагальнішому вигляді міжкультурна комунікація є взаємодією індивідів чи спільнот, що належать до різних культур. Вирішальним при цьому є питання про значущість культурних відмінностей, здатність їх усвідомити, зрозуміти і адекватно враховувати їх у процесі комунікації. Для досягнення взаєморозуміння в процесі міжкультурної комунікації необхідна певна сукупність знань, навичок та вмінь, ставлень, загальних для всіх комунікантів, яка в теорії міжкультурної комунікації отримала назву міжкультурної компетентності [2; 3].

Різноманітні аспекти формування міжкультурної компетентності висвітлені в наукових працях багатьох зарубіжних та українських дослідників (Дж. Бернетт (J. Bennett), Е. Холл (E. Hall), М. Байрам (M. Byram), Г. Хофстед (G. Hofstede), П. Худ (P. Hood), К. Нуталл (C. Nutall), В.Ламберт (W. Lambert), Р. Вайсман (R. Wiseman); Н.Бакуліна, О.Першукова, Т.Полонська, В. Редько, Ю.Талалай, та інш.).

Утім потрібно наголосити, що переважна кількість робіт учених присвячена проблемі формування міжкультурної компетентності студентів закладів вищої освіти; в роботах українських дослідників розглянута передусім сутність міжкультурної компетентності як складової іншомовної, а не багатомовної компетентності, не визначені конкретні уміння в межах міжкультурної компетентності учнів/учениць закладів загальної середньої освіти, які вчаться за багатомовними програмами, педагогічні умови її формування.

Міжкультурну компетентність ми визначаємо як здатність особистості осмислювати, аналізувати й інтерпретувати факти різних культур, адекватно сприймати і розуміти представників своєї та іншої культури й толерантно

взаємодіяти з ними. Міжкультурна компетентність забезпечує розширення культурного плюралізму та готовність особистості залучатися до культурних цінностей народу, мова якого вивчається. Водночас міжкультурна компетентність передбачає усвідомлення учнем/ученицею належності до рідної культури, розуміння її унікальності, її цінності, яке формується на основі міжкультурного зіставлення.

Розвиток міжкультурної компетентності у процесі реалізації моделі багатомовної освіти має ґрунтуватися на засвоєнні комплексного знання про мови як про системи мовних, культурних, соціальних норм і духовних цінностей, що зумовлені національною своєрідністю, ментальними установками різних народів та характеризуються наявністю як унікальних, специфічних особливостей, так і загальнолюдських, універсальних ознак, притаманних всім національним спільнотам.

Основними ознаками особистості, які визначає міжкультурна компетентність є:

- відкритість до пізнання іншої культури та сприйняття її особливостей;
- психологічне налаштування на взаємодію із представниками іншої культури;
- здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи;
- використання доцільних мовних засобів залежно від ситуації спілкування та дотримання етикетних норм у процесі міжкультурної комунікації.

Міжкультурна компетентність, як і інші специфічні багатомовні компетентності, складається із декількох компонентів. На рівні когнітивного компоненту вона передбачає наявність культурно-специфічних знань, які є основою для ефективної взаємодії із представниками іншої культури, для запобігання непорозуміння із ними та корекції власної комунікативної поведінки в міжкультурній комунікації; на рівні прагматичного компоненту — здатність використовувати ці знання у процесі міжкультурного спілкування; на рівні

рефлексивного — здатність толерувати до іншої культури, проявляти емпатію до її представників; сприймати загальнолюдські цінності і свободи; на адаптивному рівні — здатність застосовувати у ситуаціях міжкультурних контактів стратегії, спрямовані на успішну взаємодію між представниками інших культур та пошук загальних культурних елементів, врахування культурних відмінностей у процесі спілкування, на використання досвіду колишніх міжкультурних контактів.

З урахуванням цієї структури для міжкультурної компетентності учнів / учениць визначальними є вміння:

- знаходити спільне та відмінне в різних культурах;
- пояснювати особливості своєї культури, представляти її традиції;
- враховувати національно-культурні особливості учасників і умов спілкування;
- доцільно застосовувати засоби національного мовленнєвого етикету;
- протидіяти проявам національно-культурної, расової і гендерної дискримінації;
- долати міжкультурні конфліктні ситуації ненасильницькими методами.

Учителю необхідно організовувати навчальний процес із урахуванням національно-культурних особливостей учнів; добирати навчальний матеріал, що характеризується культуровідповідністю й культурною цінністю. Перевага надається автентичним матеріалам, які є реальним продуктом мовленнєвої діяльності носіїв мови, що вивчається. Учитель має залучати цікавий навчальний матеріал щодо національної культури країни, мова якої вивчається (історії, географії, суспільно-державного устрою, особливостей побуту, традицій, звичаїв). Ця інформація має бути дотична до особистого досвіду учнів певної вікової групи, придатна для критичного та творчого осмислення дітьми, цікава для них.

Доцільними для формування міжкультурної компетентності є вправи на ідентифікацію і диференціацію культурних явищ, порівняння ментальних установок, ціннісних орієнтирів у мовах, які вивчаються, (лінгвокультурологічний

аспект). Перевага у цій роботі надається опрацюванню цілісних автентичних текстів. Особливу вагу мають комунікативні завдання, які сприяють адекватній комунікативній поведінці під час спілкування в умовах міжкультурної комунікації та здатності успішно користуватися стратегіями для досягнення її мети.

Отже, у процесі багатомовного навчання особистість залучається до вимірів різних культур, що дає можливість сформувати уявлення про національно-культурне розмаїття, унікальність і цінність кожної культури, готовність до безконфліктної комунікації з представниками різних національно-культурних спільнот.

Формування міжкультурної компетентності учнів / учениць в ході реалізації моделі багатомовної освіти має здійснюватись в контексті рівноправного діалогу культур, тобто у багатомовному навчальному середовищі, в якому відбувається постійна активна взаємодія із виучуваними мовами і культурами.

Визначені вміння в межах міжкультурної компетентності формуються не тільки на уроках мовних курсів, а й інших предметів, під час позаурочних заходів, присвячених традиціям різних культур, видатним представникам різних народів, тренінгів з питання толерантності в міжнаціональних стосунках.

Використані джерела:

1. Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин з урахуванням завдань європейської інтеграції України / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегірьова, Н. В. Бакуліна; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літ. Київ : Педагогічна думка, 2023. 44 с. URL: <https://undip.org.ua/library/kontsepsiia-modeli-bahatomovnoi-osvity-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-z-navchanniam-mov-korinnykh-narodiv-i-natsionalnykh-menshyn-z-urakhuvanniam-zavdan-ievropeyskoi-intehratsii-ukrainy/>.
2. Hall, E. T., Trager G. L. The Analysis of Culture. Washington, DC: Foreign

Service Institute/American Council of Learned Societies. 1953. 76 p.

3. Hall E.T., Hall M. Understanding Cultural Differences. Germans, French and Americans. Yarmouth: ME.: Intercultural Press, 1990. 224 p.